

ניטשה וטיהור המשונה בידי האקדמיה

ד"ר ישי לנדא מהמחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות באו"פ מספר על יחסו של ניטשה למורשת היהודית-נוצרית ועל הניסיון שעושה חלק מן המיינסטרים של עולם המחקר להצניע את החלקים הפחות נחמדים בתורתו של ההוגה הגרמני הגדול

ניטשה: גאון מתעתע. ברקע - כתב ידו של ניטשה לספרו "זה האדם" "אני חושב שאין כאן רק סלחנות. במקרים רבים יש, לדעתי, פשוט הזדהות עם העמדות הבסיסיות שלו. אנחנו חיים היום בתקופה של בוז להמונים מצד האליטה הליברלית השלטת, בוז שאצל ניטשה היה מעורב בפחד. אתה רואה את זה בדרך שבה מתייחסים היום נציגי האליטה האינטלקטואלית הזאת אל הפשיזם. נציגי הבולטים מפרשים את הפשיזם כהשתוללות של ההמון, מעין אורגיה של ההמונים. כלומר, בסופו של חשבון, ההמון אשם. ההמון הוא שסחף אחריו, כביכול, את איטליה ואת גרמניה בניגוד לתרבותן. ואגב, אחת הדרכים שנוקטים בעלי הקו הזה, כשהם באים לנקות את ניטשה מאחריותו לעליית הפשיזם, היא לומר: 'הוא לא יכול היה להיות פשיסט, כי הפשיזם הוא נצחון ההמון - וניטשה בז להמון'.

"אנחנו חיים עדיין בחברה שבה הריבוד המעמדי מתוחם מאוד והרעיונות הבסיסיים שביטא ניטשה עדיין משקפים מציאות - או לפחות דרך הסתכלות על מה שקורה בחברה. הרעיונות האלה, האמונה של ניטשה בצורך לשמור על סדר חברתי היררכי, עדיין מספקים הצדקה לאנשי האליטה, כולל האליטה האינטלקטואלית, לנהוג כמורמים מעם. אם כי, כמובן, יש גם חוקרים רבים שיחסם לניטשה מאוזן וביקורתית יותר, והם ספקניים לגבי האימוץ שלו אל לב הקונצנזוס".

מניין בא הפחד הזה של ניטשה מן ההמון ומן הסכנה הטמונה בו לדעתו לתרבות, כאשר הכוונה היא כמובן לתרבות האליטות?

ביום העיון שציין את חנוכת המכון לחקר היחסים שבין יהודים, נוצרים ומוסלמים באוניברסיטה הפתוחה הרצה ד"ר ישי לנדא - חבר אורח בסגל הבכיר של האוניברסיטה הפתוחה במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות - על "עבדים, בנקאים וקצינים - ניטשה והמורשת היהודית-נוצרית".

לא מיד ניגש ד"ר לנדא אל נושא הרצאתו. את ראשית דבריו הוא הקדיש לביקורת על מה שהוא כינה "היחס הדי סלחני לניטשה, שמאפיין את הקו הדומיננטי במחקר". והוא פירט: "בעקבות ספריו המשפיעים של וולטר קאופמן משנות החמישים, נתפס ניטשה, לפחות במיינסטרים של המחקר האקדמי, באופן אוהד מאוד. הוא טוהר באופן גורף מכל אחריות לעליית הפשיזם בכלל - והנאציזם בפרט. הוא מוצג כנאור, מתון, מבקר האנטישמיות והלאומיות הגרמנית, ה'אירופי הטוב'.

"הצד השני של המטבע הוא ההוקעה הכמעט מוחלטת של ריכרד ואגנר. ואגנר, לעומת ניטשה, מלוהק בתפקיד 'הגרמני הרע': שוביניסט לאומן, גזען, אנטישמי קנאי וכו'. פעם אחר פעם הם מועמדים זה מול זה כהפכים, כשאשמתו של המלחין משמשת להדגשת חפותו של הפילוסוף. כך שגם אם מכירים בהיבטים בעייתיים מסוימים בחשיבה של ניטשה, יש המייחסים אותם להשפעתו השלילית של ואגנר עליו".

הזדהות עם ניטשה

ד"ר לנדא, איך אתה מסביר את הניסיון הרווח היום לטהר את ניטשה, להתעלם מכל האמירות שלו בגנות היהודים, הדמוקרטיה וכו'? מה עומד מאחורי היחס הסלחני הזה?

"הפחד הזה לא היה של ניטשה לבדו. בכתיבתו הוא ביטא הלך רוח של המעמד שהוא השתייך אליו. אנחנו מדברים על המציאות שיצרה המהפכה התעשייתית, שהזרימה לערים המונים שהחלו להתארגן, להשמיע את קולם ולתבוע לעצמם זכויות.

אי אפשר לוותר על ניטשה

"ההמון היה הברברים החדשים שאיימו על הסדר הקיים – החברתי, הכלכלי, הפסיכולוגי וגם התרבותי. במשך מאות בשנים התרבות הייתה נחלתה של שכבה מצומצמת, שרק היא צרכה השכלה. פתאום יש התפוצצות של צריכה בתחום הזה – יש עיתונים שמפצים במאות אלפי גליונות, יש ספרים בכל מקום. זה בהחלט מצב חדש ומאיים, כי ההמון שוב לא מוכן להישאר תחום בשכונות העוני. 'העבדים' באים בתביעות פוליטיות ומתחילים להוות איום של ממש על סדרי החברה. 'ניטשה חשש מאוד מעליית כוחה של תנועת הפועלים. בעיניו מדובר בשכבות של עבדים צמאי נקם. הוא היה נגד הסוציאליזם כי חשש מחלוקה חדשה של העושר בחברה, חלוקה שתערער כמובן את מעמדה וכוחה של האליטה – האריסטוקרטיה – שהוא כל כך האמין בה. לכן הוא היה גם נגד דמוקרטיה – כי הדמוקרטיה שוללת את ההגמוניה של האריסטוקרטיה. הוא דיבר כנציגה של שכבה חברתית המוצאת עצמה במצור, מותקפת וחרדה. ניטשה נתן ביטוי לכל הפחדים האלה בצורה קיצונית – כי סגנונו היה כזה: בוטה, קיצוני, מבריק".

לפני שנמשיך, אולי כדאי להבהיר מדוע על אף ההסתייגויות מניטשה אנחנו חוזרים ונזקקים לכתביו.

"אנחנו עוסקים בו כי הוא הוגה כביר, בעל השפעה עצומה על התרבות שלנו, על התפתחות הפילוסופיה והמחשבה הפוליטית בעידן המודרני. בלעדיו אי אפשר לתאר את האקזיסטנציאליזם ואת הפוסט-מודרניזם, את התיאוריה הביקורתית ואת הפסיכואנליזה, וכמובן גם זרמים פוליטיים כמו הפשיזם, האנרכיזם ואפילו הציונות.

"הגדולה שלו באה לידי ביטוי בדרך המקורית והחריפה שבה הוא התמודד עם כל השאלות המרכזיות של המודרנה – כמו החילון והתפרקות המוסר הישן. גם הסתירות שמאפיינות את כתביו הן סתירות מרתקות. הוא בונה תזות ואחר כך דוחה אותן בעוצמה ובהתלהבות סוחפת – וגם זה הפרה, ללא ספק, את עולם המחשבה המודרני והפוסט-מודרני. מרוב סתירות יש הטוענים שאין לניטשה מהות אחת מוגדרת, אבל לפחות בנושאי חברה וכלכלה – שהם התחומים שאני חוקר – יש לו אג'נדה ברורה עד מאוד: הוא מתייצב חד-משמעית לצד האריסטוקרטיה נגד מה שמכונה 'עליית ההמון ומוסר העבדים'".

ישו כסוכן כפול

איך משתלבת המתקפה של ניטשה על המורשת היהודית-נוצרית במלחמתו האידיאולוגית נגד ההמון?

"ניטשה רואה ביהדות ובנצרות דתות של עבדים, שביצעו מהפכה בעולם המוסר, והכפיפו את האדונים לנחותים מהם. היהדות והנצרות המתייצבות לצד החלש, נגד הכוח, העושר

הפגנת פועלים באמצע המאה ה-19: ניטשה נבהל – העבדים מרימים ראש ומתארגנים

והאוויר, הן דתות של ההמון הפועלות נגד האריסטוקרטיה. בעיניו, היהדות והנצרות הן מהות אחת. בקטע מסוים ניטשה טוען שהנצרות היא בעצם פרי קונספירציה יהודית: היהודים המציאו את הנצרות כדי לנקום באויביהם האריסטוקרטים ולמעשה מדובר בניסיון השתלטות של היהודים על העולם. ישו היה בעצם סוכן כפול. הוא עצמו סבר או העמיד פנים שיש לו קונפליקט עם היהודים – אבל הם ראו את הנולד ואת האפשרות להפיק ממנו ומדתו החדשה תועלת וניצלו את הדבר עד הסוף.

"ואמנם, לדעת ניטשה, הנצרות לא התנתקה מהיהדות, היא חלק אינטגרלי ממנה, אחד מזרמיה. היא מנציחה את כל תחלואי היהדות ולא רק שהיא לא מביאה להם מזור, אלא היא גרסה גרועה יותר של אותה תפיסת עולם. במושגים מודרניים אפשר לומר שמבחינת ניטשה הנצרות היא מעין התפרצות בקנה מידה אוניברסלי של מחלה תורשתית, שכבר נמצאת ב-DNA של היהדות. לכן, ניטשה קורא לצאת נגד המורשת היהודית-נוצרית בכללותה ובאמצעות דוקטרינת הנגד שלו וההערכה המחודשת של כל הערכים, להתגבר על המורשת המשותפת הזאת.

"מדרך הטבע, ההתקפה מכוונת בעיקר נגד הנצרות וגילוייה החילוניים – הפוליטיקה והתרבות השוויונית. עיתוי ההתקפה עשוי להיראות מוזר, כי אחרי מאות שנות שלטון בלתי מעורער, הדת מוצאת עצמה פתאום מותקפת מכל צד וכוחה ומעמדה נמצאים בירידה תלולה. אירופה נתונה

הכנסייה, אלא שמבחינתו זו דווקא סיבה טובה לשבח את הנצרות ואת הכנסייה. הוא חולק שבחים לתפקיד ההיסטורי שהנצרות מילאה בדיכוי וריסון ההמונים ובשמירת הסדר החברתי, שפירושו המשך שלטון המיעוט על הרבים. ב'מעבר לטוב ולרוע' הוא כותב: 'לבני אדם רגילים, לרובם המכריע של בני-אדם, הקיימים למען שרת ולמען התועלת הכללית, שהיא בלבד מתירה את קיומם, מספקת הדת את ההשלמה היקרה מכל עם מצבם וסוגם!'

"ניטשה מקונן על ירידת כוחה של הכנסייה – אבל בחשבון אחרון, התפקיד החיובי-שמרני שלה אינו שקול כנגד הנזק שמביאה הבשורה החתרנית, המהפכנית של תפיסת העולם הנוצרית, המתייצבת לצד החלשים והעניים נגד העשירים והחזקים.

מאתאיזם לדת הטבע

"ב'אנטי כריסט' הוא מסכם כך את קטרוגו: 'בכך סיימתי ואני מכריז על גזר הדין שלי: אני מרשיע את הנצרות, אני מעלה כנגדה את הנוראה שבטענות שהשמיע אי פעם תובע כלשהו [...] 'שוויון הנשמות בפני האל', סילוף זה, אמתלה זו לטינתם של כל שפלי הנפש, מושג טעון חומר נפץ זה שהפך בסופו של דבר למהפכה, לרעיון מודרני ולעיקרון שקיעתו של הסדר החברתי כולו – זהו דינמיט נוצרי!'

"כלומר, סוגיית השוויון היא לב העניין ואחרי מותו של האל המאבק הוא פחות מאבק נגד הדת אלא קרב על סוג החילוניות שתשלוט ותעצב את הסדר החברתי והפוליטי הפוסט-דתית: חילוניות שוויונית-דמוקרטית – או חילוניות נאוראריסטוקרטית.

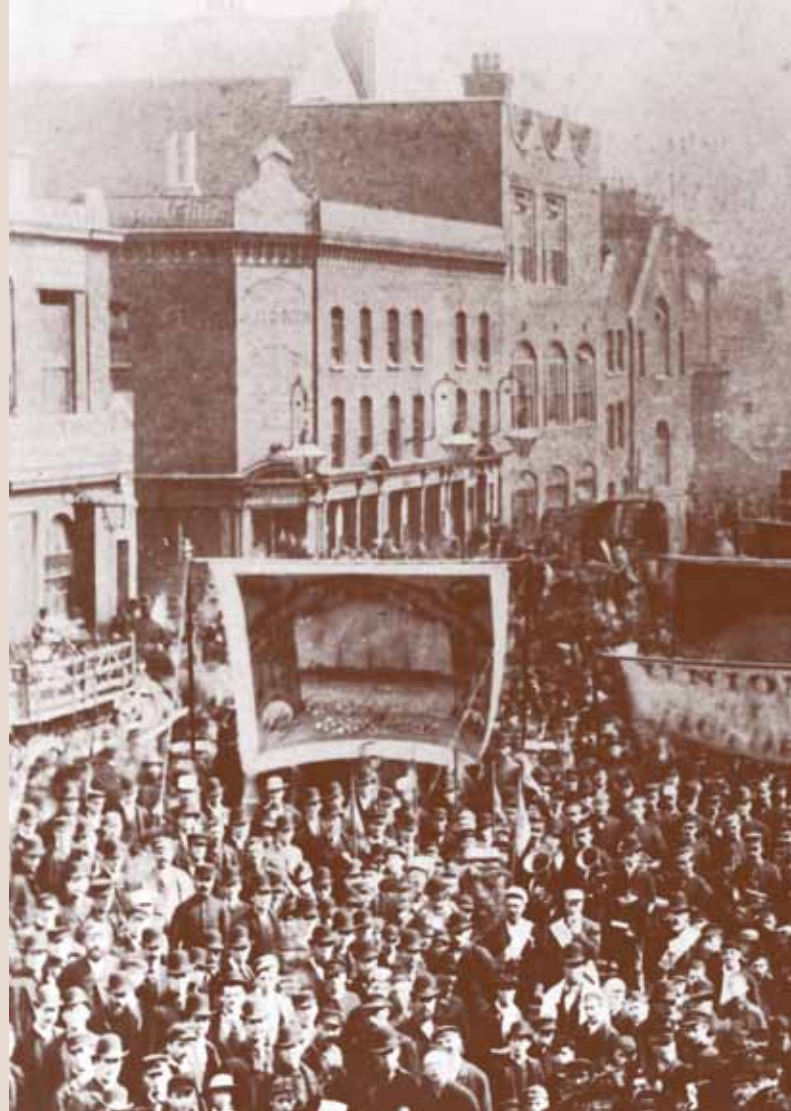
"ניטשה, בנו של כומר, מגיע אל החילוניות באין ברירה, בגלל המציאות שבה מותו של האל הוא כבר בגדר עובדה. בעוד מרבית קודמיו דגלו באתאיזם הומני, אשר לאחר שפינה את האל מהבימה מציב במרכז את האדם, עם כל ההשלכות הפוליטיות שנובעות מכך, כמו סדר יום הומניסטי – האתאיזם של ניטשה הוא אנטי-דמוקרטי. זהו אתאיזם שמרני שאינו מערער על הסדר ההיררכי אלא מספק לו תימוכין.

"בסופו של דבר, האתאיזם הזה של ניטשה זולג לעבר מה שאפשר לכנות דת חדשה – 'דת הטבע', שיהיה לה תפקיד משמעותי בתפיסת העולם של הפשיסטים. במובן זה ניטשה מצטרף למהלך כללי יותר, ששותפים לו גם 'הדרוויניסטים החברתיים' כהרברט ספנסר, ארנסט האקל ואחרים. זוהי דת פנתאיסטית שמבקשת להתנער מן המסורת היהודית-נוצרית תוך סגידה לטבע, מקום שבו שולט מנגנון האבולוציה, שתכליתו לסלק מן הדרך את הלא כשירים ולהשאיר על כנם את הראויים בלבד."

"ואהבת לרעך כמוך" – אם הוא כמוך

איך יכול היה ניטשה, כבן תרבות, לצאת נגד "ואהבת לרעך כמוך" – שהוא הבסיס לכל שוויון בין בני אדם? כאריסטוקרט הוא בוודאי לא יכול היה לקבל ביטוי זה של אחווה אנושית, אבל איך הוא הצדיק זאת מבחינה מוסרית?

"גם כאן אתה פוגש את ריבוי הפנים של ניטשה. הוא בעד כל הדברים הטובים ביחסים הבינאישיים – דאגה לזולת,

בתהליך מואץ של חילון. המדע מערער את יסודות הדת והאמונה, ההמונים מתרחקים מן הכנסיות ותנועות פוליטיות חילוניות צוברות כוח הולך וגובר."

שתי סכנות: הדמוקרטיה והסוציאליזם

מה טעם מוצא ניטשה לתקוף את הנצרות דווקא בשעה זו של שפל?

"הטעם הוא שמדובר בפצעי אוהב. כאשר ניטשה צועק 'אלוהים מת!'; הקריאה שלו אינה רק קביעת עובדה, אלא גם קריאת שבר. כשהוא שם את המילים האלה בפיו של המשוגע בספרו 'המדע העליון', רק המשוגע נחרד מעובדת מותו של האל. הסובבים אותו לא רואים בכך שום אסון.

"עבור ניטשה ירידת כוחה של הכנסייה, שהיא הגילוי המוסדי של הנצרות, היא בהחלט תהליך מדאיג – כי הכנסייה היא הכוח שיכול להילחם ביעילות נגד שתי הסכנות הנוראות המאיימות על החברה בימיו: הדמוקרטיה והסוציאליזם.

"החוגים הרדיקליים ביקרו את הכנסייה על היותה מכשיר שליטה על ההמונים, מכשיר ששירת את האינטרסים של האריסטוקרטיה – ומאוחר יותר גם של הבורגנות. היא עשתה זאת בספקה להמון את נחמת השווא של פיצוי בעולם הבא על הניצול והעוני שהוא סובל מהם בעולם הזה.

"ניטשה מציב תמונת תשליל של הטענות האלה. הוא מסכים לחלוטין עם תפיסה זו של התפקיד החברתי שמילאה

Titian, Christ Carrying the Cross, Museo Nacional del Prado

ישו – "סוכן כפול" בשירות היהדות: הנצרות היא פרי קונספירציה יהודית. בתמונה: "ישו נושא את הצלב" – ציור מאת טיציאן

וליהודים כשיקוף הדרך שבה הוא דילג הלוך ושוב בין שני הסטריאוטיפים האנטישמיים הראשיים: בין הדימוי של היהודי כארכי־פיטליסט – לבין הדימוי של היהודי כארכי־מהפכן. "מצד אחד, אם היהודים נחשבו באופן סטריאוטיפי לגזע חזק, המצטיין בצבירת כוח ורכוש, הם עוררו את הערצתו של ניטשה. הוא ראה בהם גורם שעומד מול הסחף של הרעיונות המודרניים שמהם הוא סלד, גורם שמרני העומד בפרץ מול ההידרדרות לחברה ניהיליסטית, חברת המונים שבה כל ההיררכיות נעלמות.

הדת היהודית – מסוכנת וחתרנית

"מסיבה זו, שקל ניטשה את האפשרות לטפח באירופה קאסטה חדשה של שליטים, שתשלב מצוינות צבאית גרמנית עם גאונות פיננסית יהודית: 'הנה היהודים הם ללא ספק הגזע החזק ביותר, היציב ביותר, והטהור ביותר מכל הגזעים החיים כיום באירופה... הוגה־דעות, הנושא על מצפוננו את עתידה של אירופה, יאלץ בכל התוכניות שהוא עורך בינו לבין עצמו לגבי עתיד זה, להביא בחשבון את היהודים... מובן מאליו, שפחות מכל יש לחשוש אם יבואו במגע קרוב עם הטיפוסים החזקים יותר והמעוצבים יותר של גרמניה החדשה, כגון הקציין־האציל מאזור הספר המזרחי: מבחינות רבות מעניין לבדוק, אם לא ניתן היה לצרף למורשת האומנות של הציווי והציות... את גאון הכסף והסבלנות... להרכיב לשם גידול' (מתוך 'מעבר לטוב ולרוע').

"ניטשה לא דחה את הטיעון האנטישמי. הוא רק הפך את היוצרות מבחינת השיפוט הערכי שלו: הוא קיבל את הקלישאה של היהודי כאשף פיננסי, אך בניגוד לאנטישמים הוא ראה בכך סיבה דווקא לשבח את היהודים, לא לגנות אותם. באופן כללי, יחסו של ניטשה ליהודים נותר במסגרת הצרה של דימויי זמנו.

התחשבות, נימוסים נאים וכו'. אבל זה נועד אך ורק לבני מעמדו שלו. 'אוהבת לרעך כמוך' – כן, בתנאי שרעך הוא אכן כמוך – כלומר איש האליטה. איש ההמון הוא לא רעך. אם אתה בא להחיל את כל הדברים הטובים האלה על בני המעמדות האחרים – זה מסוכן, כי זה מעמיד בסימן שאלה את תקפות הסדר החברתי.

"במישור הבינאישי, יש להניח שניטשה היה אדם מאוד נחמד ונוח. אך לא במישור החברתי פוליטי, שבו יש הכרח – לטענתו זהו הכרח אורגני ממש – לנצל את הזולת. הדרוויניזם ותורת האבולוציה סיפקו באותה תקופה את הבסיס ה'מדעי' לעמדות האלה. כי מה זה להכיר בערכו של כל אדם? זה לשמר את החלשים. זה ללכת נגד הטבע – ובכך לעכב את התפתחות הציוויליזציה. זו הייתה מהותו של הדרוויניזם החברתי. בוויכוחים נגד הסוציאליסטים, הטענה הייתה שאסור למדינה להתערב, כי זה משמר בצורה מלאכותית את החלשים והפסולים. שכבה רחבה מאוד של אינטלקטואלים ואנשי מדע חשבה כך במאה ה־19."

דיברנו על היחס לנצרות ולכנסייה. מה היו הביטויים ליחסו של ניטשה ליהודים וליהדות?

"אותו יחס אמביוולנטי שהפגין ניטשה כלפי הכנסייה והנצרות – ביקורת קטלנית, לצד קינה מרה על ירידת כוחן – מאפיין גם את יחסו ליהודים וליהדות. המעברים החדים אצל ניטשה בין אמירות אוהדות ומגוננות כלפי היהודים לבין התקפות וגינויים חריפים ביותר ידועים היטב. השאלה היא כיצד יש לפרש אותם. לדעתי, אין כאן גילוי נוסף של סתירות מעוררות השתאות מצידו של הוגה מתעתע, שנהנה לבלבל את קוראיו. יכול להיות שגם זה קיים, אבל מעבר לכך אפשר להסביר סתירות אלה ביחסו של ניטשה ליהדות

צ'בות למינה

לקט של רישומים מתוך ימי עין

ואירועי תרבות באוניברסיטה הפתוחה

(המשך מעמוד 24)

המכון לחקר מדיניות, כלכלה פוליטית וחברה באוניברסיטה הפתוחה ערך ב"בית דניאל" שבזכרון יעקב סדנה מיוחדת בנושא גל המחאה ששטף את העולם מאז אביב 2011 ואילך – והגיע גם למחוזותינו. השאלה שבה התלבטו חוקרים ממקצועות שונים הייתה האם מה שנתפס כ"גל" הוא אכן אותה תופעה והאם אפשר לתייג כאותה תופעה את האביב הערבי בתוניס, את מה שקרה בלוב, את ההפיכה במצרים, את המחאה החברתית בישראל, ההפגנות בספרד וביוון ומה שממשיך לקרות גם היום בסוריה. מה שעלה מתוך הדיון הוא שיש ממד משלה ואף מטעה בכך שגילויי המחאה הופיעו והתרחשו בעת ובעונה אחת, מה שמזמין אולי לכרוך את כל הגילויים האלה יחד.

מחאת קיץ 2011: חלון הזדמנויות שנוצל

בתחום המחאה החברתית קיים אלמנט של "הדבקה", כמו באופנה, ובמהלך ההיסטוריה קרה לא פעם שכאשר במקום מסוים התפתחה תנועת מחאה – גם אם זה היה סביב נושא ספציפי – כדור השלג החל באותו רגע להתגלגל ומחאה פרצה גם במקום אחר, אף שהסיבות והנסיבות היו שונות לחלוטין. לא פעם משווים את המחאה ללווייתן שצץ ועולה לפתע אל פני המים ואחרי זמן מסוים נעלם, כדי להופיע שוב – שוב במפתיע – בהמשך. אחת המשתתפות בסדנה העלתה את האפשרות שמה שאנחנו רואים איננו לווייתן אחד, שעולה ויורד ושוב עולה, אלא להקה של דגים מסוגים ובגדלים שונים. שהרי ברור שהמחאה החברתית של קיץ 2011 בשדרות רוטשילד אינה דומה למחאה של כיכר תחריר וזו אין לה כמעט דבר במשותף עם אנשי המחאה בניו יורק. מה שיש בכל זאת הוא תהליך תרבותי, תודעתי חוצה גבולות שאומר "זה זמן מחאה". הנה כמה ציטוטים מתוך הדיונים שהתפתחו במושב הסדנה (ותודה ליובל לבל על הדיווח): "האנטי-פוליטיקה של המחאה הזו היא מעניינת: לא 'השינוי מתחיל מבפנים', הכתובת היא המדינה הנאו-ליברלית." "אפשר להסתכל על המקרה הישראלי כבר השוואה למקומות אחרים בעולם, גם אם הוא מקרה ייחודי." "המחאה נתנה קול לציבורים שלא היה להם קול עד לאותו הרגע." "היה חלון הזדמנויות של חודשיים, והוא נוצל עד תום, אך הדור הזה לא הולך הביתה... הם רוצים לשנות את החברה".

"האהדה הזאת ליהודי כעשיר שופכת אור על עיונותו של ניטשה כלפי האנטישמים והבוז העמוק שהוא רחש להם. האנטישמים גונו על ידו לא על כך שהם יוצאים באופן מרושע נגד מיעוט חלש ופגיע. להפך, ניטשה גינה אותם על היותם הם עצמם יצורים חלשים, נחותים, בכינים, המקנאים בחזקים ובמוכשרים מהם. התיעוב שלו הוא אסתטי ואליטיסטי. במילותיו שלו, אנטישמי הוא שם נוסף 'לאנשים הנחותים ביותר מבחינה חברתית, המפסידנים, הבלתי-כשירים, המעוותים והמקופחים לכאורה'.

"אבל ניטשה לא היה באמת פילושמי. הוא לא ראה ביהדות רק גורם בריא, טבעי, חזק ופרודקטיביסטי. היהודים היו גם נביאי המהפכה, כוהני המדוכאים ומנהיגי העבדים, מפיצי חיידק השוויונות – ובתור שכאלה הם גונו על ידו בחריפות. במובן זה, ניטשה היה שותף לרבות מן ההנחות האנטישמיות שהציגו את היהודי כאב-טיפוס של הדמוקרט והסוציאליסט. והוא כמובן שב ותקף בכל הזדמנות את היהדות כדת מסוכנת וחתרנית, היוצאת נגד החיים, הטבע והרצון לעוצמה. היהדות היא שהחלה את מרד העבדים ההרסני, שניסה לערער לכל אורך ההיסטוריה את שלטונה של האריסטוקרטיה. וכשהוא מבחין בין הארים, גזע האדונים הבלונדיני, שהיווה כביכול את האצולה בעידן הקדום, לבין התושבים הכפופים להם, 'כחי העור וכחי השיער' – התוצאה היא שילוב ברור של גזענות ואנטי-סוציאליזם".

ניטשה והציונות

לאור ההתקפות הגזעניות של ניטשה נגד היהודים, איך אתה מסביר את ההערצה הבלתי מסויגת שהוא עורר אצל אינטלקטואלים יהודים וישראלים רבים. די להזכיר את זלמן שוקן, את ישראל אלדד – שהקדיש חלק ניכר מחייו לתרגום כל כתביו של ניטשה – ואת מנחם בגין.

"התנועה הציונית אימצה אל חיקה את ניטשה תוך התעלמות מודעת מן הביקורת שלו על היהודים. ניטשה הדגיש את קיומן של שתי תקופות שונות בהיסטוריה של העם היהודי: תקופת המקרא, תקופת העצמאות המדינית, שבה אנו פוגשים יהדות גאה וחזקה, שניטשה מחבק אותה ללא היסוס. ותקופה שנייה, שלאחר אובדן העצמאות המדינית, תקופת בית שני, שכוללת את ימי ישו ולידת הנצרות – שבה נוצר ומתגלה כל הרע והמגונה שבמורשת היהודית.

"מובן שאם אתה מסוג הציונים שרווחו בראשית הציונות המדינית, אתה יכול לראות בניטשה שותף לדרך ולדעה, כי גם ראשוני הציונות המודרנית חלמו לחזור לימי התנ"ך ולא לימי התלמוד. במידה מסוימת, הם היו שותפים לבוז שרחש ניטשה ליהודי החלש מדינית, שזוהה עם מסורת הגלות.

"כמובן, לא רק אלדד ובגין העריצו את ניטשה. כך גם א. ד. גורדון, ברנר ומרטין בובר, אם כי יחסם של שלושה אלה אליו היה דור-משמעי. לניטשה הייתה השפעה חזקה מאוד על כל התנועה הרוויזיוניסטית – תנועה שמנהיגיה, כמו זאב ז'בוטינסקי, היו אנטי-סוציאליסטים מובהקים.

"נדמה לי שרוח ניטשיאנית, אדנותית זו, לא הרפתה מאיתנו לגמרי עד היום. ייתכן שהגיע הזמן לגלות מחדש פן מודחק משהו במורשת היהודית, ולזכור – לא רק בפסח – שהיינו עבדים במצרים, על כל מה שמשמע מכך". ■